

- 2) *Studijní obor, připravující odborníky pro práci v oblasti výchovy, péče a vzdělávání dospělých (viz andragogické školství).*
- 3) *Časopis pro vzdělávání dospělých, jehož nulté číslo vyšlo na podzim 1996 a od roku 1997 vychází jako čtvrtletník. Vydává agentura DAHA ve spolupráci s Asociací institucí vzdělávání dospělých.*

Potud slovník, který nám sice objasnil základní zaměření andragogiky, ale zároveň nám nastolil řadu otázek. Především pojmových - personalizace, enkulturace, socializace, integrální andragogika, sociální andragogika a především základní pojmy, kterými jsou výchova, vzdělávání a péče. Při hlubším zamyšlení zjistíme, že ani tak běžný termín, jako je „dospělý“, také není zrovna jednoznačný. Abychom mohli v našem bádání pokračovat, musíme si uvedené pojmy objasnit.

1.1 Andragogické pojmy

1.1.1 Základní andragogické pojmy

Každá vědní disciplína musí mít zcela ujasněny názvy věcí a jevů, které bude používat. Pokud by k tomu nedošlo, nazývaly by se různé věci stejně, nebo stejné věci různě - v podstatě by se ani lidé, pracující ve stejném oboru nedorozuměli, o čem vlastně hovoří. Je jasné, že obecné pojmy, se kterými se operuje, mají i obecnou platnost a mohou mít i stejný význam v řadě vědních disciplín. Ale nemusí to být pravda. Stejný pojem může mít v různých vědách různý obsah. Každá disciplína má své pojmy základní, které musí mít nejen jednotný význam, ale musí být zcela jednoznačně chápány, protože jsou základem dalších teorií, vědních konstrukcí a myšlenkových pochodů. Začneme tedy těmi nejzákladnějšími, které jsou pro andragogiku nutné, aby byly pokud možno jednoznačně chápány. Takové pojmy zná andragogika tři:

DOSPĚLÝ	VÝCHOVA	VZDĚLÁVÁNÍ
----------------	----------------	-------------------

Pokud přijmeme za svou teorii integrální andragogiky (viz. kap.3.3.1), přibude k těmto třem pojmům čtvrtý, a to

PÉČE

Pokusme se dát těmto pojmům obsah:

- **Dospělý - dospělost** - Přestože se jedná o základní andragogický pojem, nejsme schopni jej jednoznačně charakterizovat. Projevuje se to následně i v další andragogické terminologii, protože tato nejednoznačnost zamlžuje řadu pojmů dalších, např. i pojem vzdělávání dospělých.

Pojem lze charakterizovat z různých pozic a východisek:

J.A. Komenský - Muž je člověk, který dosáhl mezníku zrůstu a sil, schopný k životním úkolům a už skutečně zahajující ten druh života, k němuž se připravil.

Václav Příhoda (vývojová psychologie) - Stav, jehož každý živočich dosahuje, když doroste do konečné velikosti a síly, již potřebuje k vykonávání samostatných činností v životním přizpůsobení.

Ústava - rozlišuje dospělost pasivní (18 let) a aktivní (21 let).

Vladimír Jochmann - Dospělost je charakterizována ukončením vývoje ve třech dimenzích - somatické, psychické a sociální.

Dle **právních norem** - Člověk, který ukončil školskou přípravu a vstoupil na trh práce (ev. do domácnosti).

Vymezení **ISCED** (*Mezinárodní standard klasifikace vzdělávání*) - Vychází z předpokladu, že věk musí sloužit jako delimitační vymezení mezi mladou a dospělou generací. Podle tohoto vymezení je dospělá osoba "zpravidla od 15 let a starší".

Ve vývojové psychologii se dospělost člení na tři životní etapy: 20-30 let mecitma, 30-45 let adultium a 45-60 let interevium. Přičemž funkčnost jednotlivých období je různými autory pojmána různě. V posledním období se ustálilo následující věkové členění (Hartl): 18-24 let mladí dospělí, 25-44 let mladší střední věk, 45-64 starší střední věk, 65-74 starší dospělí, nad 75 let -stáří.

Vymezit jednoznačně tento pojem je velmi složité, protože dospělost minimálně znamená:

sociální zralost	→	ekonomická nezávislost
citovou zralost	→	nezávislost na rodičích
biologickou zralost	→	schopnost rodičovství
sociologickou zralost	→	schopnost identifikace a uspokojování individuálních sociálních potřeb
mentální zralost	→	přijímání odpovědnosti za výkon rodičovských, sociálních a pracovních. rolí

atp.

Zapamatujeme si, že se jedná o pojem nejednoznačný, ale přijmeme výklad, že dospělý je ten, kdo je vyspělý a „zralý“ sociálně, citově, biologicky, sociologicky a mentálně a absolvoval minimálně základní vzdělání. Budeme si vědomi, že bez tohoto pojmu se přes jeho nejednoznačnost neobejdeme, protože charakterizuje populaci, která je předmětem našeho vzdělávání a prostředí, které je předmětem andragogiky. Budeme si vědomi i toho, že jde o pojem se kterým se např.právně operuje velmi složitě.

- **Výchova** – Pojem se zdá jednoznačný. Vždycky se jedná o působení vychovatele na vychovávaného a jeho utváření k obrazu vychovatele. Ale jistě sami cítíte, že v této větě je řada věcí opět nejednoznačných. Kdo je to vychovatel? Kdo je vychovávaný? Je i vychovatel vychovávaný? Působí výchovně i vychovávaný na vychovatele? Jaká je účinnost výchovy? Je výchovou i působení sdělovacích prostředků? Vychovává reklama? Musí být výchova vždy záměrná? Jaké jsou to prostředky, kterými působí vychovatel na vychovávaného? Vidíte sami, že v jedné větě se skrývá celá řada záludností, protože v těch otázkách bychom mohli pokračovat.

Úkol:

Pokuste se poznamenat si některé otázky, které vás v souvislosti s tím, co bylo řečeno ještě napadají:

Nezapomeňte se k nim vrátit po prostudování této kapitoly. Asi zjistíte, že si na ně odpovíte sami. Pokud ne, necháme si je na konzultaci.

Výchovu v současném pojetí můžeme charakterizovat následovně:

- 1) Výchova je záměrná, cílevědomá soustava činností, proces, zaměřený kreativně k trvalému utváření osobnosti člověka (formování jeho základních osobnostních znaků: názorů, přesvědčení, postojů, citů), utváření podmínek, umožňujících jeho rozvoj a stimulujících jeho snahu stát se autonomní, integrovanou, ale socializovanou osobností. Utváření charakteru osobnosti působením na city a vůli. Proces cílevědomého utváření vztahu člověka ke světu (k přírodě, civilizaci, kultuře, sociálnímu prostředí). Ideálem výchovy je takové utváření osobnosti, kdy se slučuje svoboda jedince s mravním řádem společnosti (lidstva).

Autonomní osobnost – Přestože člověk žije ve společnosti má právo na maximálně možnou míru samostatnosti a samostatného rozhodování o sobě samém.

Integrovaná osobnost – Člověk, jehož jednotlivé prvky psychiky jsou propojeny a vytváří ucelený značně stabilizovaný systém chování a jednání.

- 2) Termín je často užíván jako synonymní s pojmem vzdělávání nebo tomuto pojmu nadřizen či podřizen. František Drtina: „Výchova je formativní proces, jehož výsledkem je vzdělání“. Johann Friedrich Herbart: „Nemám ničádného pojmu o výchově bez vyučování, jako neuznávám žádného vyučování, které nevychovává“.
(K tomuto pojetí se vrátíme po vysvětlení pojmu vzdělávání).
- 3) Pojmu je často subsumován i pojem sociální učení a za výchovu se považuje i nezáměrné a nahodilé působení nejrůznějších sociálních vlivů (skupinové normy, literatura, umění, hromadné sdělovací prostředky, propaganda, reklama, atd.), tedy i celý adaptační a socializační proces. (Problém je pojednán dále).

Vzhledem k tomu, že známe již obsahy pojmů „dospělý“ a „výchova“, můžeme je spojit a pokusit se o formulování obsahu pojmu „výchova dospělých“.

- **Výchova dospělých** - Kromě obecných zásad, uvedených výše, jsou názory na výchovu dospělých rozporné. Někteří autoři dokonce tvrdí, že vychovávat dospělého je absurdní.

Lev Nikolajevič Tolstoj - (1828-1910) - (Spisy Hraběte Lva Nikolajeviče Tolstého, sv.9, Praha 1897) – *Výchova není předmětem pedagogiky, nýbrž jedním toliko zjevem, kterému musí pedagogika věnovat pozornost; předmětem pedagogiky může být jedině vzdělávání. Výchova je nucené, násilné působení osoby na osobu za tím účelem, aby byl vytvořen takový člověk, který se nám zdá dobrým; vzdělávání pak jest svobodný poměr lidí, vznikající z potřeby jednoho člověka aby získal vědomosti a jiného, aby vědomosti sděloval. Vyučování je nejen prostředek vzdělávání, ale i výchovy. Rozdíl mezi výchovou a vzděláváním jest jen v násilnosti, na níž si osobuje právo výchova. Výchova je vzdělávání násilné. Vzdělávání je svobodné. Výchova je snaha jednoho člověka, učiniti druhého takovým, jaký je sám. (Snaha chudákova odejmouti jmění boháčovi, závist starce při pohledu na svěží a silnou mladost, - cit závisti, povýšený na princip teoretický i praktický). Jsem přesvědčen, že vychovatel jen proto s takovým nadšením může se zabývat výchovou, poněvadž v základě této snahy leží závislost k nevinnosti dítěte a snaha učiniti je podobným sobě, tedy horším.*

Hannah Arendtová (1906-1975) - ve svém spise Původ totalitarismu tvrdí, že výchova je zásah do integrity osobnosti, výchova je represí, indoktrinací, ve které se realizuje nadřazenost vychovatele; rozdíl mezi vzděláváním a výchovou spatřuje jen v násilnosti, na kterou si osobuje právo výchova; výchova dospělých by odporovala liberálnímu přístupu, byla by totalitní; propaguje tzv. **liberalistický antitotalitarismus**. *Kdokoli chce vychovávat dospělé, usiluje ve skutečnosti stát se jejich poručíkem a zabráňovat jim v politické činnosti. Jelikož dospělého vychovávat nelze, zni v politice slovo „výchova“ velice neblaze; předstírá záměr vychovávat, avšak pravým účelem je donucovat bez použití síly. Kdo chce vážně vytvořit nový politický řád pomocí výchovy, tj. ani silou, ani pomocí přesvědčování, musí přijmout děsivý platónský závěr: ze státu, který má být založen, se musí odstranit všichni starší lidé. Vzděláváme se v podstatě pro svět, který se pomátl nebo kde k něčemu podobnému právě dochází; to je základem lidské situace, v níž se svět –dočasný domov smrtelníků tvoří jejich smrtelnými rukama. Protože svět vytvářejí smrtelníci, je neustále na cestě k zániku. Protože neustále vyměňuje své obyvatele, vydává se v nebezpečí, že se stane stejně smrtelný jako oni. Proto aby byl uchráněn smrtelnosti svých tvůrců a obyvatel, je třeba jej stále znovu napravovat. Problém je prostě vychovávat a vzdělávat takovým způsobem, aby takovou nápravu bylo možno vždy uskutečnit a to i přesto, že zabezpečit ji natrvalo nikdy nelze. Naše naděje závisí vždy na tom novém, co nová generace přinese. Avšak právě z tohoto důvodu, že naši naděje můžeme založit pouze na novém, zničíme vše, snažíme-li se kontrolovat a předepisovat, jak co má vypadat.*

Jiní autoři tvrdí naprostý opak.

Herbert G. Wells : „V naší době se lidské dějiny stávají stále více soutěží mezi výchovou a katastrofou“.

František Blížkovský: „Výchova je činnost životem podmíněná a život podmiňující“.
(K problému se vrátíme v kapitole Sociální učení).

• **Vzdělávání** - 1) Proces uvědomělého a cílevědomého zprostředkování a aktivního utváření a osvojování soustavy vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností a lidských zkušeností, utváření morálních rysů a osobitých zájmů a postojů. Je procesem utváření osobnosti, individualizací společenského vědomí, tedy součástí socializace. Prakticky lze tento proces diferencovat na **vzdělávání** jako činnost lektora a **vzdělávání se** jako činnost účastníka vzdělávacího procesu.

2) Společensky zabezpečovaná diferencovaná činnost vzdělávacích institucí - škol všech stupňů a zaměření, včetně institucí vzdělávání.

Vůle - Chtění, úsilí, směřující k určitému cíli. V chování člověka působí autoregulačně; aktivizuje chování.

Postoj - Sklon reagovat na podnět ustáleným způsobem. Předurčuje poznání i jednání (myšlení) osobnostním ustáleným způsobem. Získává se průběžně. Má složku citovou, poznávací i volní (konativní).

Cit - Psychický proces, ve kterém člověk prožívá svůj vztah k okolní skutečnosti, přírodě společenským jevům, ale především k lidem a jejich chování, ale i k sobě samému (emoce).

Přesvědčení - Postoj, založený na vizi, že určitý soubor názorů (informací) je jedinečně pravdivý, a jednání podle této vize.

Názor - Prezentace přesvědčení, citů a postojů.

• **Vzdělání** 1) Soustava vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností, utvoření morálních rysů a osobitých zájmů, která je majetkem osobnosti. Je výsledkem procesů, zaměřených na utváření osobnosti, výsledkem vzdělávání.

2) Úroveň, kterou účastník dosáhne při vzdělávání. Tato úroveň je považována za systém otevřený, který je vzděláváním neustále obnovován, obohacován, rozšiřován a prohlubován. Vzdělání můžeme členit podle stupňů školské soustavy na základní, střední, vyšší a vysokoškolské nebo podle vztahu k profesní orientaci na všeobecné a odborné (součást kvalifikace).

• **Vzdělávání dospělých** Vzdělávání dospělých je obecný pojem pro vzdělávání dospělé populace a zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity, realizované jako řádné školské vzdělávání dospělých (získání stupně vzdělání) nebo jako další vzdělávání. Vystupuje jako:

1) **Vzdělávací proces.** Proces cílevědomého a systematického zprostředkování, osvojování a upevňování schopností, znalostí, dovedností, návyků, hodnotových postojů i společenských forem jednání a chování osob, jež ukončily školní vzdělání a přípravu na povolání a vstoupily na trh práce

2) **Vzdělávací systém.** Systém institucionálně organizovaných i individuálních (sebevzdělávacích) vzdělávacích aktivit, které nahrazují, doplňují, rozšiřují, inovují, mění nebo jinak obohacují počáteční vzdělání dospělých osob, které záměrně a intencionálně rozvíjejí své znalosti a dovednosti, hodnotové postoje, zájmy a jiné osobní a sociální kvality, potřebné pro plnohodnotnou práci a plnění životních a společenských rolí.

S jistým zjednodušením bývá pojem vzdělávání dospělých ztotožňován s pojmem další vzdělávání. Pojem vzdělávání dospělých (VD) nahradil do roku 1989 užívaný pojem "výchova a vzdělávání dospělých" (VVD) s tím, že "výchova" je obsažena již v pojmu vzdělávání. Zavedením zjednodušeného pojmu se odlišuje nový obsah vzdělávání dospělých, zbavený ideologických deformací normalizačního procesu. Ze stejného důvodu byla VVD z jiného pohledu nahrazena pojmem andragogika. Do jisté míry se tento pojem přibližuje anglickému *adult education*, protože v angličtině jsou pojmy výchova i vzdělávání zahrnuty v pojmu *education* a navíc pojem *adult education* slouží pro teorii i praxi, protože pojem andragogika se v anglosaských zemích zatím nevžil.

• **Péče** 1) Vytváření podmínek, především sociálních a psychických pro výchovu, vzdělávání, seberealizaci a konec konců i existenci člověka.

2) V obecném a užším smyslu: činnost, zaměřená k ochraně, vedení a pomoci (např. sociální péče aj.). V oblasti péče o dospělé je tento pojem aktuální především u tzv. cílových nebo rizikových skupin. Jak jsme se již zmínili v pojetí integrované andragogiky se jedná o pojem základní.

Vzhledem k tomu, že již známe obsah pojmů výchova i vzdělávání, pokusíme se v další části o jejich vzájemné porovnání, abychom zjistili, že ani v tomto případě neexistuje jednotnost názorů a jednotné vymezení obou termínů:

Pojmy k zapamatování:

andragogika	humanismus	antropologie
personalizace	socializace	enkulturace
výchova	péče	vzdělávání
dospělý	ISCED	autonomní osobnost
integrováná osobnost	formativní proces	sociální učení
výchova dospělých	liberalistický antitotalitarismus	vůle
postoj	cit	přesvědčení